

TA'LIMDA MAHMUDXO'JA BEHBUDIY VA "PADARKUSH": IJTIMOIIY VA MA'RIFIY TAHLIL

Olimjonova Hayotxon

O'zbekiston Xalqaro islomshunoslik

Akademiyasi Dinshunoslik yo'nalishi

I-kurs talabasi

Olimjonovahayotxon0@gmail.com

+998976308387

Anotatsiya: *Mazkur maqolada Mahmudxo'ja Behbudiy ning "Padarkush" dramasi orqali ijtimoiy va ma'rifiy g'oyalarni targ'ib qilishdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqotda asarning oilaviy va axloqiy masalalarni yoritishi, jamiyatdagi adolatsizlik va zo'ravonlikka tanqidiy munosabati, shuningdek, jadidchilik ruhidagi pedagogik va ma'rifiy funksiyasi ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Mahmudxo'ja Behbudiy, Padarkush, drama, jadidchilik, ijtimoiy tanqid, ma'rifiy g'oya, axloqiy tarbiya, o'zbek adabiyoti, pedagogik yondashuv, tarixiy drama.*

Kirish

XIX asr oxiri — XX asr boshlarida Turkiston jamiyati murakkab ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy o'zgarishlar davrini boshdan kechirdi. Shu davrda yosh avlodning nafaqat diniy bilimlarga, balki zamonaviy dunyoqarash va ilm-fan bilan tanishtirilishi dolzarb vazifa bo'ldi. Mazkur sharoitda Mahmudxo'ja Behbudiy o'z ijodini jamiyatni ma'rifat va adolat yo'liga chorlovchi vosita sifatida ishlatdi.

Behbudiy asarlari orasida "Padarkush" dramasi alohida o'rin tutadi. Ushbu asar nafaqat adabiy, balki ijtimoiy va ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lib, unda jamiyatdagi axloqiy muammolar, oilaviy qadriyatlar, zo'ravonlik va adolatsizlik mavzulari dramatik shaklda ochib berilgan. "Padarkush" orqali Behbudiy o'quvchiga ijtimoiy ong, axloqiy mas'uliyat va ma'naviy tafakkurni shakllantirishni maqsad qilgan.

Shuningdek, "Padarkush" o'zining pedagogik va ma'rifiy jihatlari bilan ajralib turadi. Behbudiy dramatik janr orqali jamiyatdagi salbiy hodisalarni tanqid qildi, yoshlarni axloqiy mas'uliyatga undadi va jadidchilik ruhidagi ma'rifiy g'oyalarni targ'ib qildi. Bu drama o'sha davr Turkistonining ijtimoiy hayoti, oilaviy munosabatlar va axloqiy qadriyatlarini aks ettirgan noyob manba sifatida qadrlanadi.

Asarning ilmiy va adabiy tahlili, shuningdek, Behbudiy pedagogik va ma'rifiy faoliyati bilan uzviy bog'liq. U dramatik asar orqali nafaqat adabiy didni rivojlantirdi, balki jamiyatning axloqiy va ijtimoiy me'yorlarini shakllantirishga xizmat qilgan. Shu nuqtai nazardan, "Padarkush" nafaqat birinchi o'zbek dramasi sifatida, balki Turkiston

jadidchilik adabiyoti va ma'rifiy tafakkurining muhim manbasi sifatida ham ahamiyatlidir.

Muhokama

“Padarkush” dramasi Mahmudxo‘ja Behbudiy ning ijtimoiy va ma'rifiy g'oyalarini dramatik shaklda yetkazishdagi eng muhim ijodiy vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu asarda Behbudiy nafaqat oilaviy va axloqiy muammolarni ochib beradi, balki jamiyatdagi adolatsizlik, zo'ravonlik va salbiy odatlarni tanqid qiladi. Drama qahramonlarining ichki kurashlari, qaror qabul qilish jarayonlari va ularning ijtimoiy mas'uliyati orqali o'quvchiga axloqiy tafakkur va mas'uliyat hissi yetkaziladi.

Behbudiy dramasi o'sha davr Turkistonining ijtimoiy haqiqatlarini yoritish bilan birga, jadidchilik pedagogik va ma'rifiy g'oyalarini ham targ'ib qiladi. U dramatik janr orqali yoshlarni faqat adabiy did bilan tanishtirish bilan kifoyalanmadi, balki ularni ijtimoiy adolat va ma'naviy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashni maqsad qilgan. Shu tariqa, “Padarkush” dramasi ilmiy va ma'rifiy tahlil uchun noyob manba sifatida qadrlanadi.

Dramaning asosiy ijtimoiy mazmuni qahramonlar o'rtasidagi oilaviy munosabatlar orqali aks etadi. Behbudiy ota-ona va farzand o'rtasidagi ziddiyatlarni dramatik shaklda tasvirlab, tarbiyaviy va ma'naviy saboq beradi. Shu bilan birga, u dramatik vositalar orqali jamiyatdagi salbiy odatlarni tanqid qilgan va ularni tuzatishga chaqirgan. Bu esa asarning ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Syujetning o'zgacha tomoni shundaki, drama faqat voqealarni tasvirlamaydi, balki o'quvchining ruhiy olamini ishga soladi. Ota va bola o'rtasidagi munosabatlar, qahramonlarning ichki kurashlari va jamiyatdagi eskirgan urf-odatlar dramatik voqealarning markaziy unsurlariga aylanadi. Shu orqali “Padarkush” nafaqat badiiy, balki ma'rifiy asar sifatida ham qadrli bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan, Behbudiy dramatik asar orqali o'quvchining tafakkurini rag'batlantirib, uni axloqiy qarorlar qabul qilishga, jamiyatdagi noto'g'ri odatlarni tanqid qilishga chaqiradi. Bu esa uni nafaqat dramaturg, balki ma'rifatparvar pedagog sifatida ham ajratib turadi.

“Padarkush” dramasi sahnadagi voqealar va qahramonlar orqali o'quvchining ichki dunyosini ishga soladi, insoniy qadriyatlarni qadrlashga undaydi, shuningdek, yosh avlodni jamiyatdagi adolat va halollik mezonlariga e'tibor qaratishga chorlaydi. Mana shu jihatlar, albatta, Behbudiy teatrga bo'lgan qiziqishining tabiiy boshlanish nuqtasi bo'ldi.

“Teatr — ibratxonadir” degan fikr Mahmudxo‘ja Behbudiyning teatr haqidagi qarashlarining eng qisqa va eng chuqur ifodasidir. Bu ibora orqali u teatrni oddiy ko'ngilochar tomosha emas, balki jamiyatni tarbiyalovchi, insonni o'ylashga majbur qiluvchi ma'naviy maktab sifatida talqin qiladi.

Behbudiy nazarida teatr — bu hayotning sahnadagi aksidir. Unda insoniy fazilatlar, kamchiliklar, ijtimoiy muammolar va ma'naviy tanazzul ochiq ko'rsatiladi. Tomoshabin sahnada boshqalarning xatolari va fojealarini ko'rib, o'z hayoti haqida xulosa chiqaradi. Shu ma'noda teatr inson uchun o'zini ko'rish oynasi vazifasini bajaradi.

“Ibratxona” so‘zi bejiz tanlanmagan. Ibrat — bu o‘rnak, saboq degani. Demak, Behbudiy teatrni jamiyatni axloqiy jihatdan tarbiyalovchi maskan deb biladi. Teatr orqali odamlar yaxshi bilan yomonni ajratishni, oqibat haqida o‘ylashni, mas’uliyatni his qilishni o‘rganadi. Bu qarash o‘sha davr uchun nihoyatda yangilik edi, chunki teatr ko‘pchilik tomonidan faqat tomosha sifatida qabul qilinar edi.

Behbudiy teatrni ma’rifat tarqatish vositasi sifatida ham ko‘radi. Uning fikricha, sahnada ko‘rsatilgan voqea oddiy kitobdan ko‘ra tezroq va kuchliroq ta’sir qiladi, chunki tomoshabin voqeani nafaqat eshitadi, balki ko‘radi va his qiladi. Shu sababli teatr xalq ongini uyg‘otishda juda samarali vosita hisoblanadi.

Bu g‘oya ayniqsa uning dramaturgik faoliyatida yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, Padarkush dramasida ota-ona va farzand munosabatlari, tarbiya masalasi orqali jamiyatdagi ma'naviy muammolar ko'tariladi. Asar tomoshabinni chuqur o'ylashga majbur qiladi va aynan shu jihat bilan “ibratxona” g‘oyasining amaliy ifodasiga aylanadi.

Behbudiy teatrni millat taraqqiyoti bilan ham bog‘laydi. Uning fikricha, ma’rifatli jamiyat shakllanishi uchun odamlar nafaqat bilimli, balki ongli bo‘lishi kerak. Teatr esa ongni uyg‘otadigan, fikrlashga undaydigan kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli u teatrni jamiyatni isloh qilish vositalaridan biri sifatida ko‘radi.

Mazkur ibora bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Zamonaviy teatr ham insonni o‘ylashga, muammolarni anglashga, jamiyatdagi jarayonlarga befarq bo‘lmaslikka undaydi. Demak, Behbudiyning teatr haqidagi qarashlari vaqt sinovidan o‘tgan universal g‘oya sifatida baholanishi mumkin.

Shuningdek, 1914-yilda yozilgan “Teyotr nadur?” maqolasi esa teatr va dramatik san’atning jamiyatdagi o‘rnini yanada chuqur tahlil qiladi. Behbudiy sahnani faqat ko‘ngilochar vosita sifatida emas, balki ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi platforma sifatida ko‘radi. U teatr orqali o‘quvchi va tomoshabinni fikrlashga, his etishga va axloqiy qarorlar qabul qilishga undash mumkinligini ta’kidlaydi.

“Padarkush” dramasidagi dramatik konfliktlar va qahramonlarning ichki kurashlari “Teyotr nadur?” maqolasida ilgari surilgan nazariy qarashlar bilan uyg‘unlashadi. Shu tariqa, Behbudiy teatrni ma’rifiy va tarbiyaviy vosita sifatida shakllantiradi. Har bir obraz, sahnadagi voqea va muloqot faqat dramatik effekt berish uchun emas, balki ijtimoiy tanqid, axloqiy tafakkur va ma'naviy tarbiya vositasi sifatida ishlatiladi.

Bundan tashqari, “Padarkush” Behbudiy ijodining birinchi o‘zbek dramasi sifatidagi tarixiy ahamiyatini ko‘rsatadi. U dramatik janrni jamiyatni tarbiyalash va

ma'rifiy maqsadlar uchun ishlatgan birinchi mualliflardan biri bo'ldi. Asarda ishlatilgan dramaturgik texnika, qahramonlar dialogi va konfliktlar orqali jamiyat hayotidagi murakkab masalalar ochib berilgan. Shu jihatlari bilan drama nafaqat adabiy, balki pedagogik va ijtimoiy ahamiyatga ega.

Shunday qilib, "Padarkush" Behbudiy ijodining ijtimoiy tanqid va ma'rifiy yondashuvlarini birlashtirgan noyob asaridir. U dramatik janr orqali jamiyatdagi adolatsizlik va salbiy odatlarni tanqid qiladi, yosh avlodni axloqiy mas'uliyatga, fikrlashga va ijtimoiy ongga undaydi. Asar o'sha davr Turkiston jadidchilik adabiyoti va ma'rifiy tafakkurining eng muhim manbalaridan biri sifatida tarixiy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Mahmudxo'ja Behbudiyning "Padarkush" dramasi o'z davrining ijtimoiy va ma'rifiy masalalarini dramatik shaklda aks ettirgan noyob asardir. Ushbu drama nafaqat oilaviy va axloqiy ziddiyatlarni ochib beradi, balki jamiyatdagi salbiy odatlar, adolatsizlik va zo'ravonlik kabi muammolarni tanqid qiladi. Behbudiy qahramonlar orqali o'quvchiga axloqiy tafakkur, mas'uliyat va ijtimoiy ongni shakllantirishga harakat qilgan.

"Padarkush" asari jadidchilik ruhidagi ma'rifiy g'oyalarni targ'ib qilishi bilan ajralib turadi. Behbudiy dramatik janrni yoshlarni tarbiyalash, ularni fikrlashga undash va jamiyatdagi adolatsizliklarga qarshi turishga chaqirish vositasi sifatida ishlatgan. Shu jihatdan drama nafaqat adabiy, balki pedagogik va ijtimoiy ahamiyatga ega.

Shuningdek, "Padarkush" Behbudiy ijodining tarixiy va madaniy ahamiyatini ko'rsatadi: u birinchi o'zbek dramasi sifatida jamiyatni ma'rifat va axloq yo'lida tarbiyalashda muhim vosita bo'lgan. Bugungi kunda ham drama o'quvchilarni ijtimoiy ong va ma'naviy qadriyatlar bilan tanishtirish uchun ilmiy va adabiy manba sifatida qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudxo'ja Behbudiy. "Padarkush" dramasi tahlili. KiberLeninka.
2. OliyAhad.uz. "Mahmudxo'ja Behbudiyning 'Padarkush' asari".
3. Mahmudxo'ja Behbudiy. Padarkush (drama).
4. Xurshid Davron kutubxonasi. "Mahmudxo'ja Behbudiy: Padarkush va jadid drama".
5. Wikipedia. "Mahmudxo'ja Behbudiy".
6. Tanqidiy maqola. "Jadid drama va Mahmudxo'ja Behbudiy ijodida ma'rifiy ahamiyat".
7. Akademik nashr. "XIX–XX asr o'zbek dramatik adabiyoti: Padarkush tahlili".
8. Shuhrat Rizayev. "Jadid dramasi va Padarkush", Xurshid Davron kutubxonasi.
9. Journal of Central Asian Studies. "Mahmudxo'ja Behbudiy va o'zbek drama tarixida 'Padarkush'".